

મલધારિ શ્રીરાજશેખરસૂરિકૃતા સ્યાદ્વાદકલિકા ॥

સં. વિજયશીલચન્દ્રસૂરિ

સ્યાદ્વાદ દર્શન એટલે જૈન દર્શન. સ્યાદ્વાદ એ સમુદ્ર જેવું એક સર્વાંગી વિચારદર્શન છે, જે નદીઓ જેવાં વિવિધ વા અનેક એકાંગી દર્શનોને પોતામાં સમાવી લેવાની ક્ષમતા રાખે છે. પરંતુ તેના મર્મને પકડી ન શકનાર કે પછી પકડવા માટે અનિચ્છુક વિદ્વાનોએ તેને ‘સંશયવાદ’, ‘ઁવીચડો’ તથા તેવાં અનેક નામો વડે ઓઢાડ્યો છે. સ્યાદ્વાદ સર્વ દૃષ્ટિઓના સ્વીકાર તેમજ સમન્વયમાં માને છે. આ વાત એકાંગી દૃષ્ટિઓને માન્ય નથી બનતી. “આ પળ ઁરું અને તે પળ ઁરું ? અથવા તે પળ ઁરું અને આ પળ ઁરું ? - આ કેમ બને ? કેમ મનાય ? સાચું તો કોઈ એક જ વાનું હોય !” આ છે એકાંગી કે નિરપેક્ષ દૃષ્ટિ. આમાં સાપેક્ષભાવને કોઈ જ અવકાશ નથી હોતો. આથી જ સર્જાય છે વાદ-વિવાદરૂપ મુઠભેડ.

આ મુઠભેડમાં દરેક દર્શને પોતાનું મળ્ડન અને અન્યનું ઁળ્ડન કર્યું, તો સાથે સાથે, એ સૌએ ‘સ્યાદ્વાદ’નું તો એકસરે ઁળ્ડન જ કર્યું. આનો જવાબ આપવાનું અનિવાર્ય બન્યું ત્યારે સ્યાદ્વાદવાદીઓએ પળ ઁળ્ડન-મળ્ડનની પ્રક્રિયા તથા પરિભાષા અપનાવીને ઁ મુઠભેડમાં ઁકાવ્યું. મૂલે તેમનો આશય કોઈ દૃષ્ટિને કે વિદ્વાનને ઁતારી પાડવાનો નહિ હતો; પળ તેમની દૃષ્ટિમાં રહેલ નિરપેક્ષ એકાન્ત માન્યતાને તોડવાનો જ હતો. પરંતુ કાલક્રમે શાસ્ત્રોની કુસ્તી કરતાં કરતાં, તેઓને પળ, સૌના નકારાત્મક વલણનો ઁપ લાગ્યો હોય, તેમ કલ્પી શકાય છે.

એકાન્ત દર્શનોનું ઁળ્ડન અને અનેકાન્તનું મળ્ડન કરનારા અનેક જૈન આચાર્યો થયા છે, તેમાં આ. રાજશેખરસૂરિનું નામ પળ આગલી હરોળનું છે. મૂલે પોતે સમન્વયવાદી હોવાનું તો, તેમણે ‘ષડ્દર્શનસમુચ્ચય’ જેવો સમન્વયાત્મક ગ્રન્થ રચ્યો છે તે થકી જ, પુરવાર થાય છે. છતાં વાદીઓના નિરંકુશ આક્રમણને ઁાઢવા તેમણે ‘સ્યાદ્વાદકલિકા’ જેવા ગ્રન્થનું નિર્માણ કરવું પડ્યું હોય તો તે બનવાજોગ છે.

‘સ્યાદ્વાદકલિકા’ની રચના કરવાનો મુખ્ય આશય પ્રગટ કરતાં કર્તા કૃતિના છેલ્લા-૩૧મા પદ્યમાં લખે છે :

“દ્રવ્યષટ્કેઽપ્યનેકાન્ત-પ્રકાશાય વિપશ્ચિતામ્ ।

પ્રયોગાન્ દર્શયામાસ સૂરિશ્રીરાજશેખરઃ ॥”

અર્થાત્ વિવિધ દર્શનોને સમ્મત છ (અથવા ઓછાં-વધતાં) દ્રવ્યોમાં પળ અનેકાન્તવાદ છે જ, તે વાત વિદ્વાનોને સમજાવવા માટે મારો આ પ્રયાસ છે.

જોકે મારી કલ્પના એવી છે કે અહીં ‘દ્રવ્યષટ્કે’ ને બદલે ‘દૃષ્ટિષટ્કે’ પાઠ હોવો ઘટે. અર્થાત્ છાે દૃષ્ટિ-દર્શનમાં ‘અનેકાન્ત’નો પ્રકાશ પ્રસરાવવાની આ મથામળ છે, એમ સ્પષ્ટ થઈ જશે.

હવે આપણે છ અથવા સર્વ મતોમાં સ્યાદ્વાદ કેવી રીતે સંભવે છે, તે સ્યાદ્વાદકલિકાના ટેકેટેકે જોઈએ : શ્રીકણ્ઠ (ઈશ્વર) જો કૂટસ્થનિત્ય હોય તો તેમાં સિસૃક્ષા (સર્જનેચ્છા) અને સંજિહીર્ષા (સંહારેચ્છા)- એમ બે વિરોધી ઇચ્છાઓ કઈ રીતે સંભવે ? અર્થાત્ જો ઈશ્વરમાં બે વિરુદ્ધ ઇચ્છાઓ સંભવતી હોય તો તે જ ‘સ્યાદ્વાદ’ છે. (શ્લોક. ૨)

૩ ગુણાત્મક, ૩ વેદાત્મક, પૃથ્વી વગેરે ૮ ગુણાત્મક મહેશ્વર હોય, અને તે એક જ હોય, તો તે સ્યાદ્વાદ વિના ન બને. (૩).

વિષ્ણુ નિત્ય એકરૂપી હોય, છતાં તેના દશ વિભિન્ન અવતારો હોય અને તેમાં દરેકમાં તેમના વર્ણ, શરીર, કર્મ નોંખાં હોય તો તે સ્યાદ્વાદ વિના કેમ બની શકે ? (૪)

શાક્તો શક્તિનાં વિભિન્ન નામો, અવસ્થાભેદે સ્વીકારે, તો તે પર્યાય-પરિવર્તન વિના શક્ય નથી. (૫).

બૌદ્ધમતે જ્ઞાન નિરુત્તરનાશ પામે છે તે છતાં જાતિસ્મરણ થાય જ છે, તે સ્યાદ્વાદનો જ સ્વીકાર છે (૬-૭)

સંસારમાં ભમતા એક જ જીવની સુખી-દુઃખી કે મનુષ્ય-દેવાદિરૂપ વિભિન્ન પર્યાયો; પરમાણુઓમાં ગતિ-સ્થિતિ તથા ભિન્ન ભિન્ન વર્ણાદિ ધર્મો; એક જ ભાસતા પુદ્ગલસ્કન્ધોમાં વર્તતી વર્ણાદિની વિવિધતા, આ બધું અનેકાન્તને સ્વીકાર્યા વિના કેમ સંભવે ? (૮-૯)

શબ્દ-પદાર્થમાં પળ તાર-તારતર વગેરે ભેદો સ્યાદ્વાદના જ સાધક

ગણાય. (૧૦).

एक ज पद के वाक्यमां विविध लिङ्गो होय; आ बहुं स्याद्वाद थकी ज सिद्ध थाय. (११-१२).

जैनमते 'उत्पाद-व्यय-ध्रौव्य' त्रणेथी युक्तने ज सत् पदार्थ गणवामां आवे छे. स्याद्वादनी आ मर्यादा तमस् अने छायामां, आलोकनी जेम ज घटे छे (१३-१४). कर्म ए पण पुद्गल छे, उत्पादादियुक्त छे, उपघात अने अनुग्रह जेवा विरुद्ध धर्मो तेमां पण छे, जे स्याद्वादमुद्रा ज छे (१५).

चित्त (मन) पण पौद्गलिक छे, मैत्री आदि प्रमोदकर अने काम-क्रोधादि क्लेशकर-आवा परस्पर विरुद्ध भावोयुक्त छे; आ परिणति-वैचित्र्यने कारणे मन पण त्रयात्मक सिद्ध थाय छे. (१६). (नित्य मनाता) धर्म, अधर्म अने आकाश जेवां द्रव्यो पण, पुद्गल अने जीवोना संयोग-विभागवाळा थतां होई नित्यानित्य होवानुं सिद्ध थाय ज छे; ए ज छे स्याद्वाद (१७). तो अलोकाकाशमां पण संयोग-विभागनी शक्ति तो होय ज; ते शक्तिनी अपेक्षाए ते पण त्रयात्मक बने छे (१८).

कालद्रव्य, चाहे नैश्चयिक हो के व्यावहारिक काल, तेमां पण पुद्गलपरावर्तनने कारणे स्वभावभेद सिद्ध थाय ज छे (१९). अथवा व्याकरणने 'क्त्वा' प्रत्यय, एक ज कर्तानी बे क्रिया वखते, पूर्व काल अने पर काल-एवी भिन्नता पुरवार करे छे, जे काल द्रव्यने नित्यानित्य सिद्ध करे छे (२०).

'पीयमानं मधु मदयति' आ वाक्यमां 'मधु' पद बे क्रियापदो/क्रियाओ साथे लागु पड़े छे; स्याद्वाद विना आ क्यांथी संभवशे ? (२१).

अनवस्था, संशय, व्यतिकर, साङ्कर्य, विरोध वगैरे दूषणो अन्य वादीओ भले आपता होय, पण 'स्याद्वाद'ने ते स्पर्श तेम नथी. केमके एकान्त 'नित्य' पक्षमां, एकान्त 'अनित्य' पक्षमां, परस्पर निरपेक्ष 'नित्य-अनित्य' पक्षमां - एम त्रण पक्षोमां ए दूषणो लागु पड़े खरां; परंतु परस्पर सापेक्ष एवो 'नित्यानित्य' पक्ष तो चोथो विलक्षण पक्ष छे; तेमां ए दूषणो कोई वाते लागतां नथी (२२-२३).

एक ज पदार्थमां परस्पर विलक्षण एवा रूप, रस, गन्ध, स्पर्श जेम रही शके छे, तेम उपाधिना भेदे बोधनो भेद, तेना विषे, थाय तो कोई विरोध

નથી (૨૪).

પર્યાયથી પૂર્વરૂપે વિનાશ, કોઈ નવા રૂપે ઉત્પત્તિ, અને તે બન્ને સ્થિતિમાં દ્રવ્યરૂપે સ્થિર હોવું, આ જ છે અનેકાન્તવાદ (૨૫). સ્વકીય દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવ વડે સત્ત્વ, પરકીય દ્રવ્યાદિ વડે અસત્ત્વ; એ જ પ્રકારે દ્રવ્ય અને પર્યાયથી ભેદ-અભેદ-, નિત્ય-અનિત્ય વગેરે સ્વીકારવા, તે છે સ્યાદ્વાદ (૨૬).

પદાર્થ અવયવોની અપેક્ષા અનેકાત્મક હોય અને અવયવોની અપેક્ષા એકાત્મક; પ્રમાણસપ્તભઙ્ગી પ્રમાણે અનભિલાષ્ય, તો નયસપ્તભઙ્ગી પ્રમાણે અભિલાષ્ય બને; આ સ્યાદ્વાદ-રહસ્ય છે (૨૭).

વિજાતીયથી વ્યાવૃત્તિ, સજાતીયની અનુવૃત્તિ, આ રીતે વ્યક્તિ અને જાતિ બન્ને એકમેકમાં વિલીન છે; એકાન્તવાદ સ્વીકારો તો તુરત દૂષણ આવી લાગશે (૨૮).

ઘડો નથી અન્વય કે નથી વ્યતિરેક; તે તો મૃદ-માટીથી ભિન્ન પળ છે અને તેની સાથે તેનો સંસર્ગ પળ છે, એટલે ભેદાભેદાત્મક ઘડો એ સ્વતન્ત્ર જાતિ (જાત્યન્તર) જ છે (૨૯).

૩૦, ૩૧, ૩૨ - આ ત્રણ પદ્યો સ્યાદ્વાદની સિદ્ધિ માટે પ્રાચીનો દ્વારા પ્રયોજાયાં ૩ ઉદાહરણો રૂપ પદ્યો છે, જે ઉદ્ધરણાત્મક છે. તો ૩૩-૩૪-૩૫ પદ્યો સ્યાદ્વાદકલિકાકારે પોતે જ રચેલી 'જિનસ્તુતિ' નામક કે સ્વરૂપી કૃતિમાંથી ઉદ્ધૃત કરેલાં પદ્યો છે; તેની પદ્ધતિ હેમચન્દ્રાચાર્યકૃત 'વીતરાગસ્તવ' ગત 'ચિત્રમેકમનેકં ચ, રૂપં પ્રામાણિકં વદન્ । યૌગો વૈશેષિકો વાપિ, નાનેકાન્તં પ્રતિક્ષિપેત્ ॥' इत्यादि શ્લોકોની શૈલીને અનુસરે છે, અને ક્રમશઃ બૌદ્ધ, કળાદ તથા અક્ષપાદ, અને કપિલ - આ ૪ આચાર્યોનો પ્રતિક્ષેપ અથવા તો તે લોકો દ્વારા કેવી રીતે સ્યાદ્વાદનો સ્વીકાર થયો છે, તે દર્શાવે છે.

એકાન્તવાદમાં વસ્તુ અર્થક્રિયાકારી નથી બનતી; તેથી વસ્તુ અવસ્તુ બની રહે છે; અને એ દોષો અનેકાન્તવાદમાં નથી લાગતા (૧૬). તો, પોતે પોતાને પોતાના વડે જાણે છે, જેમ સર્પ પોતાને પોતા વડે વોંટલાય તેમ; એક જ પદાર્થમાં અનેક સમ્બન્ધો સંભવે છે; આ છે સ્યાદ્વાદની દીપિકાનું સ્વરૂપ (૩૭). વૈદક, જ્યોતિષ અધ્યાત્મ આદિ વિવિધ શાસ્ત્રોનો જાણ મનુષ્ય જ સર્વત્ર

અનેકાન્ત અનુભવી/જોઈ શકે છે (૩૮). ૩૯મી કારિકામાં કર્તા પોતાનું નામ દર્શાવીને સમાપન કરે છે.

* * *

વિક્રમના ૧૪મા શતકમાં થયેલા હર્ષપુરીય મલધારગચ્છીય આચાર્ય શ્રીરાજશેખરસૂરિજીની આ નાની પળ બલિષ્ઠ રચના છે. સં. ૧૪૬૫માં લખાયેલી 'સ્યાદ્વાદમઙ્ગરી'ની હસ્તપ્રતિના પ્રાન્ત ભાગમાં લખાયેલી આ રચના, ત્યાં 'સ્યાદ્વાદકલિકા' એવા નામે ઓઢાવાઈ છે, ઇટલે અહીં પળ તે જ નામે ઓઢાવાઈ છે. બાકી કૃતિના ૩૭મા પદ્યમાં તેનું નામ અપાયું છે - 'સ્યાદ્વાદદીપિકા'. 'જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ' (મો.દ.દેસાઈ, ઈ.સ. ૧૯૩૩, પૃ. ૪૩૭), પાઠ ૬૪૨) અનુસાર આ. રાજશેખરસૂરિય ચતુર્વિંશતિપ્રબન્ધ, કૌતુકકથા, સ્યાદ્વાદકલિકા-સ્યાદ્વાદદીપિકા, રત્નાકરાવતારિકા પઙ્ગિકા, ન્યાયકન્દલીપઙ્ગિકા, ષડ્દર્શનસમુચ્ચય આદિની રચના કરી છે.

આમાં સ્યાદ્વાદકલિકા અને સ્યાદ્વાદદીપિકા બે નામો ઇક જ રચનાનાં હોવાનું અનુમાન થાય છે. કેમકે કૃતિમાં 'દીપિકા' નામે પ્રસિદ્ધ રચનાને જ પુષ્પિકામાં 'કલિકા' ઇમ ઓઢાવવામાં આવી લાગે છે.

'જૈન સંસ્કૃત સાહિત્યનો ઇતિહાસ' (હી. ર. કાપડિયા, ઁખણ્ડ ૧, પૃ. ૮૬)માં કર્તાની રચનાઓની યાદીમાં પળ 'સ્યાદ્વાદકલિકા' છે, 'દીપિકા'નો ડલેખ નથી. આથી પળ ડપરોક્ત ધારણા પુષ્ટ થાય છે.

આ રચના પ્રગટ થઈ છે કે કેમ તેની જાળ નથી. પ્રાયઃ અપ્રગટ છે તેવી ધારણાથી અત્રે આપેલ છે.

સ્યાદ્વાદકલિકા ॥

ષડ્દ્રવ્યજ્ઞં જિનં નત્વા સ્યાદ્વાદં વચ્મિ તત્ર સઃ ।

જ્ઞાનદર્શનતો ભેદા-ભેદાભ્યાં પરમાત્મસુ ॥૧॥

સિસૃક્ષા સઙ્ગિહીર્ષાં ચ સ્વભાવદ્વિતયં પૃથગ્ ।

કૂટસ્થનિત્યે શ્રીકણ્ઠે કથં સઙ્ગતિમઙ્ગતિ ? ॥૨॥

ગુણશ્રુતિત્રયોર્વ્યાદિ-રૂપતાઽપિ મહેશિતુઃ ।

સ્થિરૈકરૂપતાઁખ્યાને વર્ણ્યમાના ન શોભતે ॥૩॥

मीनादिष्ववतारेषु पृथग् वर्णाङ्गकर्मताः ।
 विष्णोर्नित्यैकरूपत्वे कथं श्रद्धधति द्विजाः ॥४॥
 शक्तेः स्युरम्बिका-वामा-ज्येष्ठा-रैद्रीति चाऽभिधाः ।
 दशाभेदेन शाक्तेषु परावर्त्तं विना न ताः ॥५॥
 चितो निस्त्वये नाशे कथं जन्मान्तरस्मृतिः ।
 ताथागतमते न्याय्या न च नास्त्येव सा यतः ॥६॥
 “इत एकनवते कल्पे शक्त्या मे पुरुषो हतः ।
 तेन कर्मविपाकेन पादे विद्धोऽस्मि भिक्षवः ॥७॥”
 सुख-दुःख-नृ-देवादि-पर्यायेभ्यो भवाङ्गिषु ।
 गतिस्थित्यन्यान्यवर्णादि-धर्मेभ्यः परमाणुषु ॥८॥
 वर्ण-गन्ध-रस-स्पर्श-स्तैस्तैर्भिन्नाक्षगोचरैः ।
 स्यात्तादात्म्यस्थितैः स्कन्धे-ष्वनेकान्तः प्रघुष्यताम् ॥९॥
 प्रतिघातशक्तियोगा-च्छब्दे पौद्गलिकत्ववित् ।
 भेदैस्तातस्तत्त्वाद्यैः स्याद्वादं साधयेद् बुधः ॥१०॥
 तर्क-व्याकरणा-ऽऽगम-शब्दार्थलिङ्गति-ध्वनि-च्छन्दः ।
 एकत्र पाद-वाक्ये दृष्टविभागं युतं सर्वम् ॥११॥
 स्वरादिवर्णस्यैकस्य संज्ञास्तास्ताः स्वकार्यगाः ।
 शब्दे लिङ्गादिनानात्वं स्याद्वादे साधनान्यहो ! ॥१२॥
 सादित्वात्राशित्वा-दालोक्यतमोऽभिधानराशियुगात् ।
 निजसामग्रोत्पादा-न्नालोकाभावता तमश्छाये ॥१३॥
 समाहारैकत्वात् तमश्छाययोरित्यर्थः ॥
 चाक्षुषभावाद् रसवीर्यपाकतो द्रव्यता(त)स्त्वनेकान्तः ।
 परिणामविचित्रत्वा-दत्राप्यालोकवत् सिद्धः ॥१४॥
 उपघातानुग्रहकृतिकर्मणि पौद्गलिकता विषययोवत् ।
 तत्तत्परिणतिवशत-स्तत्रोत्पादव्ययध्रुवता ॥१५॥

मैत्राद्यैर्मुज्जनकं कामक्रोधादिभिः प्रयासकम् ।
 परमाणुमयं चित्तं परिणतिचैत्र्यात् त्रिकात्मकता ॥१६॥
 धर्माऽधर्म-लोकखानां तैस्तैः पुद्गलजन्तुभिः ।
 स्यात् संयोगविभागाभ्यां स्याद्वादे कस्य संशयः ॥१७॥
 अलोकपुष्करस्यापि त्रिसंवलिततां मुणेत् ।
 तत्तत्संयोग-वीभाग-शक्तियुक्तत्वचैत्र्यतः ॥१८॥
 व्यावहारिककालस्य मुख्यकालस्य वाऽस्तु सा ।
 तत्तद्भावपरवर्त्त-स्वभावबहुलत्वतः ॥१९॥
 एककर्तृकयोः पूर्व-काले क्त्वाप्रत्ययः स्थितः ।
 स एव नित्यानित्यत्वं ब्रूतेऽर्थे चिन्तयाऽस्तु नः ॥२०॥
 'पीयमानं मदयति मध्वि'त्यादि द्विगं पदम् ।
 स्याद्वादभेरीभाङ्गुरै-मुखरीकुरुते दिशः ॥२१॥
 अनवस्था-संशीति-व्यतिकर-सङ्कर-विरोधमुख्या ये ।
 दोषाः परैः प्रकटिताः स्याद्वादे ते तु न राजेयुः ॥२२॥
 नित्यमनित्यं युगलं स्वतन्त्रमित्यादयस्त्रयो दूष्याः ।
 तुर्यः पक्षः शबलद्वयीमयो दूष्यते केन ? ॥२३॥
 एकत्रोपाधिभेदेन बोधा(ध?)द्वन्द्वं क्षणे क्षणे ।
 न विरुद्धं रूप-रस-स्थूला-ऽस्थूलादिधर्मवत् ॥२४॥
 विनाशः पूर्वरूपेणोत्पादो रूपेण केनचित् ।
 द्रव्यरूपेण च स्थैर्य-मनेकान्तस्य जीवितम् ॥२५॥
 द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावैः स्वैः सत्त्वमपरैः परम् ।
 भेदाभेदाऽनित्यनित्यं पर्याय-द्रव्यतो वदेत् ॥२६॥
 अंशापेक्षमनेकत्व-मेकत्वं त्वंश्यपेक्षया ।
 प्रमाण-नयभङ्ग्या चा-ऽनभिलाष्याऽभिलाष्यते ॥२७॥
 विजातीयात् सजातीयाद् व्यावृत्तेरनुवृत्तितः ।
 व्यक्ति-जाती भणेन्मिश्रे एकान्ते दूषणे क्षणात् ॥२८॥

नान्वयः स हि भेदित्वा-त्र भेदोऽन्वयवृत्तितः ।

मृद्भेद-द्वयसंसर्ग-वृत्ति जात्यन्तरं घटः ॥२९॥

“भागे सिंहो नरे भागे, योऽर्थो भागद्वयात्मकः ।

तमभागं विभागेन नरसिंहं प्रचक्षते ॥३०॥”

“घट-मौलि-सुवर्णार्थी नाशोत्पादस्थितिष्वयम् ।

शोक-प्रमोद-माध्यस्थ्यं जनो याति सहेतुकम् ॥३१॥”

“पयोव्रतो न दध्यत्ति न पयोऽत्ति दधिव्रतः ।

अगोरसव्रतो नोभे तस्माद् वस्तु त्रयात्मकम् ॥३२॥”

अवोचाम च जिनस्तुतौ-

“जन्यत्वं जनकत्वं च क्षणस्यैकस्य जल्पता ।

बौद्धेन युक्ता(क्ति?)मुक्तीश ! तवैवाऽङ्गीकृतं मतम् ॥३३॥

प्रमाणस्यापि फलतां फलस्यापि प्रमाणताम् ।

वदद्भ्यां कणभक्षाक्षपादाभ्यां त्वन्मतं मतम् ॥३४॥

एकस्यां प्रकृतौ धर्मौ प्रवर्तन-निवर्तने ।

स्वीकृत्य कापिलाचार्या-स्त्वदाज्ञामेव बिभ्रिरे ॥३५॥”

अनर्थक्रियाकारित्व-मवस्तुत्वं च तत्कृतम् ।

एकान्तनित्यानित्यादौ जल्पेन्मिश्रे त्वदोषताम् ॥३६॥

आत्मानमात्मना वेत्ति स्वेन स्वयं वेष्टयत्यहिः ।

सम्बन्धा बहवश्चैकत्रेति स्याद्वाददीप(पि)का ॥३७॥

वैद्यक-ज्योतिषा-ऽध्यात्मा-दिषु शास्त्रेषु बुद्धिमान् ।

विष्वग्(क्) पश्यत्यनेकान्तं [व]स्तूनां परिणामतः ॥३८॥

द्रव्यषट्केऽप्यनेकान्त-प्रकाशाय विपश्चिताम् ।

प्रयोगान् दर्शयामास सूरिश्रीराजशेखरः ॥३९॥

इति स्याद्वादकलिका समाप्ता ॥ संवत् १४६५ वर्षे माघशुदि ७

दिने ॥

